

FÈMUR, 'os de la cuixa', pres del ll. *fēmur*, *ōris*, 'cuixa'. □ 1.^a doc.: Lab. 1864.

DERIV.: *Femoral* [1868, *SLitCosta*]. *Femoro-*, element prefixat dels compostos d'aquest mot, com *femorocaudal*, etc.

Fen, V. *fenc* *Fena*, V. *fejna* *Fenal*, *fenar*, *fenàs*, *fenassa*, *fenassar*, *fenassera*, V. *fenc*

FENC, 'herba conreada com a farratge': la forma normal del mot ha estat sempre *fe m.*, que com el cast. *beno*, oc. *feñ*, fr. *foin*, etc., ve del ll. FĒNUM 'herba segada i seca per a aliment del bestiar'; la variant moderna *fenc* (en realitat pronunciada *fēñ* sense -c) resulta d'una pronunciació dialectal pròpia de la zona Olot-Girona, que ha estat afavorida i adoptada per la llengua comuna per l'avantatge que té de distingir-se més clarament de la *fe* ('creença'). □ 1.ª doc.: *fe*, segles XIII-XX; *fenc*, c. 1880, *DAG*. com a mot d'Olot i Besalú.

«S'i ls mès hom en una esgleya, e aquí hom los fó albergar; e no-y hac matalafs ne cobertors, sinó molt fè que-y agren mès», Desclot (*Cròn.*, § 92, *NCl.* III, 106.20); «negú --- gaus comprar paila ni *fe* per re vendre; e qui contra farà, perdrà la paila e-l *fe*» en els Ordonaments de Perpinyà de 1284-9 o 1292 (*RLR* IV, 512); «ne lederent *fenum* terr<a>e': lo *fe* està entre la terra, e tots lo calciguen --- 'nec erb<a>e terr<a>e': la erba és millor que-l *fe*», StVicentF (*Serm.* II, 157.24); «vestí-lo axí com a ermite, e dix li: --- poblar-vos-ets aquí --- Ell se N'entrà dins la caseta, e assec-se en lo *fe*, e fo uÿat e cansat ---», *F. del Senescal d'Egipte* (*NCl.* XLVIII, 155); també figura en el *Gènesi de Scriptura* traduït per Serra (veg. el glosari d'Aguiló); «*fen*: häu», *Voc. Cat. Alemanya* de 1502 (§ 1272); i se cita una grafia *feny* en un ms. d'Eiximenis (*AlcM*). «Lo segador de ferraia o *fe*: foenise-x-ecis», OPou (*TbFu.*, 85).

Fins avui en dia la pronúncia *fe* ha restat com la forma més general, i és la única que registren encara el *DTO*. («*fe*, herba: foenum --- *fe* tardà --- girar lo *fe* --- agarbarar lo *fe* --- aplegar-lo ab lo rampí ---»), Belv., Lab. 1839-1888, *DBal.*, etc.; la dóna *AlcM* com a pròpia de Perpinyà, Puigcerdà, St. Feliu de Codines i el Vendrell. El primer que registra *fenc* és el *DAG* com a forma usada a Olot i Besalú; *AlcM* hi afegeix amb la pronúncia *fēñ*, Prats de Molló, Ribes, Rocabrúna, Viladrau, Palafrugell i Vic; però desorienta en dir que s'usa a Barcelona, on el mot és inaudit i a penes es distingeix la cosa (també dubto que s'usi a Terrassa); afegiu-hi les dades del Vocab. dels Pastors de J. Amades (*BDC* XIX, 47; Griera, *ibid.* XVII, 122-3) En el Rosselló es diu *alfè* (Grandó, *Misc. Fabra*, 180-1), variant amb article *el* aglutinat, que degué tendir a estendre's per evitar la confusió amb la *fe*.

Literàriament també apareix l'ús de la variant *fenc* en temps recents: el *DAlc.* no en troba exs. fins al gironí-alacantí Girbal i Jaume (1922); jo recordo que quan la vaig llegir per primera vegada en una traducció feta per M. de Montoliu de la novella *Jörn Uhl* de

Frenssen, que es publicava com a fulletó d'«El Poble Català» cap a 1912, després editada com a volum de la Biblioteca Literària d'aquest diari, el mot em vingué ben de nou, i la gent al meu voltant no el coneixien tampoc, mentre que el 1925 ja m'era ben acostumat: havia guanyat terreny ràpidament en l'ús comú, pel fet de ser forma inequívoca, que no podia donar lloc a malentesos amb *fe* f. RIDES. S'ha de tractar d'un cas de conservació fòssil de la vella pronúncia gironina -ñ en lloc de zero, en els mots terminats en -N': com *esquellinc*, *-erinc*, *reientinc*, *tomanyincs*, *Begudang* per *Begudà*, i els altres casos que comento en *LleuresC*, 303-4 (i notes 2-4), *dalenc* < d'alè a la Costa de Llevant (*BDC* XIV, 22).

D'aquesta pronúncia ja n'hi ha casos a les *VidesR*, grafats amb -n, i en part escrits -nc, això especialment en el ms. B, que és de procedència una mica més meridional que P, i on *en lo sench* correspon a *en lo se* de P (f° 246r1, 253r1, 199r2, traduït sempre el ll. *in sinu* 600.27, 808.6f, 831); veg. la meua nota 6, vol. III, p. 270. És lògic que en un mot així s'hagi mantingut i prosperat una pronúncia pròpia de la zona d'Olot que és la més humida de Catalunya i on més abunden els farratges.

En llatí es troben les grafies *fenum* i *faenum* (*foenum* és només baix llatí): ja la filologia llatina dóna (sense que hi manquin dubtes) aquella com a més fidedigna, si bé en tot cas amb *ē*, FĒNUM, i les formes francesa (*foin*), castellana (*heno*), reto-romànica, i també el vocalisme del català, ho confirmen.¹

DERIV.: *Fenàs* [1400 o princ. S. xv]: «enganosa és la glòria mundanal, e per consegüent deu ésser dignament rebujada, e per tothom menyspreada; car no és sinó així com la flor del *fenàs*, o com lo fum o vapor de la terra, qui soptosament desapareixen», BOLÍVER (*Excitatori*, *NCl.*, 99); més o menys està a totes les zones dialectals, en conjunt més representant per les del Migjorn (tarr., tort., Matarranya, *BDC* VI, 44; III, 97; IX, 71; XVII, 23) que a les de més al Nord, en part com a substitut inequívoc de *fe*, però més aviat amb tendència a designar vegetació de poc valor (a manera del *fenal* i *fenletes* del Nord), de flor i consistència efímeres, particularment a Mallorca, on designa la que neix arran de mar, en les *tenasses* (Estellencs, 1964; Joan Rosselló, *Manyoc*, 134, cf. *ibid.*, 16), i l'he vista com una canya diminuta a Sóller (1953): «si tota carn és *fenàs*, / i sa glòria, flor d'un dia, / ja sé, vida meua, ai las! / que herba seca romandràs; / herba seca, flor mustia», *BGuasp* (*IdOr.* IX, 152); però també abunda a la Ribera de l'Ebre (c. Benifallet, 1923) i les Garrigues (Soleràs, 1936), el Maestrat (Traiguera), i Plana («el gran jaç de palla trida de *fenàs*, en un tou de ploma i pèl fi i llanut», JPorcar, *BSCC* XIV, 245). En general a tot el P. Val. (cf. Chabàs comentari a JRoig, *Spill*, p. 283), des del Maestrat (Serra d'En Galceran, Traiguera) i muntanyes de Bétera, a la Rib. d'Ebre i Valls de la Marina (1962-3).²

La gran proximitat que hi ha entre el sentit i el paper de *fe* i el de *fenàs* la comprova el derivat *fenasser* 'aiguamoll' (Rialb d'Assua, 1957) (les fonts